

<https://doi.org/10.15407/np.61.019>
УДК 02(477):[355.451+316.77]:[004.056+005.334]

Олександр Аулін,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: sozionik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ: УЧАСТЬ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ У ПРОТИДІЇ ГЛОБАЛЬНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ

У статті досліджуються стратегічні комунікації, що відбуваються в умовах глобалізації за участі бібліотечно-інформаційних центрів України. Визначено, що в згаданій сфері найбільшу небезпеку становлять деструктивні зовнішні впливи на інформаційний простір України, особливо з боку радикальних ісламістських рухів та Російської Федерації. Показано, що одним з можливих об'єктів для поширення радикальної ісламістської літератури є бібліотечні установи. Запропоновано заходи з протидії негативним інформаційним впливам з використанням можливостей бібліотек. Виходячи із завдань дослідження, використовувалися структурно-функціональний метод, методи системного аналізу й експертних оцінок.

Ключові слова: стратегічні комунікації, глобалізація, бібліотечно-інформаційні центри, соціальні комунікації, інформаційна безпека, політичний іслам, інформаційний простір.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах світу, що глобалізується, постійно зростає роль стратегічних комунікацій. Зокрема, ідеться про науково-освітні та культурні обміни відносно пошуку варіантів розв'язання важливих проблем, що виникають перед людством у цілому або перед окремими соціальними групами. Разом з тим важливу роль відіграють політико-дипломатичні та військово-політичні контакти. Їхні основні цілі – не допустити розгортання військових конфліктів або локалізувати чи запобігти негативним наслідкам, що виникають у разі застосування традиційної зброї. Проте іноді такі контакти використовуються з маніпулятивною метою. В умовах гібридної війни, що ведеться

РФ проти нашої країни, великого значення набуває ефективне використання наявних і створення нових каналів комунікації. На цьому напрямі діяльності актуалізується проблема модерних стратегічних комунікацій, тобто комплексної участі державних установ у формуванні наративів, спрямованих на цільову аудиторію. У згаданому контексті значно посилюється роль бібліотечно-інформаційних центрів на кшталт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ), на базі яких може здійснюватися аналіз наявних і потенційних загроз, пов'язаних з участю таких центрів у глобальній стратегічній комунікації. Така діяльність набуває особливої ваги під час міжнародних комунікацій з мусульманськими суб'єктами інформаційної діяльності, частина з яких створює й розповсюджує ісламістські наративи відверто радикального характеру. Крім ісламістського, інші світові центри сили також намагаються впливати у власних інтересах на інформаційний простір України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд аспектів проблем, що торкаються міжнародних стратегічних комунікацій, науково-інформаційної діяльності українських бібліотечно-інформаційних центрів, а також інформаційної безпеки, розкрито в працях таких науковців, як О. Ауліна [1], С. Богданов [2], К. Галаган [9], Б. Гудал [7], В. Горовий [3], Л. Дубровіна [3], С. Корман [7], П. Корніш [8], В. Ліпкан [5], Д. Хольцхаузен [9] та ін.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Сьогодні, на жаль, відсутні праці, присвячені аналізу загроз, що виникають під час стратегічних комунікацій глобального характеру, зокрема тих, що відбуваються за участі бібліотечно-інформаційних центрів та охоплюють сферу інформаційної співпраці із закордонними країнами. Такий стан речей може негативно позначитися в цілому на стратегічних комунікаціях, які здійснюються на згаданому напрямі.

Мета статті – аналіз актуальних і потенційних загроз, які є або можуть стати наслідками стратегічних комунікацій, що відбуваються в умовах глобалізації, за участі бібліотечно-інформаційних центрів. Разом з тим розглядатимуться заходи з протидії негативним інформаційним впливам у рамках вищезазначеного комунікаційного сегмента.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні стратегічні комунікації (далі – СК) перетворюються на дієвий засіб вирішення багатьох завдань, замість застосування збройних і/або економічних чинників, як це було в минулому. Унаслідок широкого вживання терміна «стратегічні комунікації» відбуваються такі негативні наслідки, як розмивання його субстанційних характеристик. Тому на початку дослідження ми розглянемо основні

підходи до визначення поняття стратегічні комунікації, які пропонуються вітчизняними та закордонними авторами. Серед закордонних основну увагу ми приділятимемо працям дослідників зі США, провідних країн Євросоюзу та РФ, які мають значний досвід використання СК, у тому числі в кризові періоди.

У найбільш загальному вигляді СК розглядаються західними вченими як цілеспрямовані комунікації, що здійснюються суб'єктом для виконання своєї місії [9]. На думку дослідника RAND Corporation К. Пола, СК – це «скоординовані дії, повідомлення, образи та інші види оповіщення та залучення, спрямовані на інформування, вплив і переконання певних цільових аудиторій на підтримку цілей держави» [10]. Експерти Chatham House визначають СК як «систему взаємопов'язаних дій на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях керування, що спрямована на досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій та виявляє ефективні методи й механізми активації та підтримки певних типів поведінки зі сторони цих аудиторій» [8]. У 2007 р. у США вийшла праця «Модель XXI ст. для спілкування у світовій війні ідей. Від спрощеного впливу до прагматичної складності», у якій робиться важливий висновок про те, що в останні десятиріччя відбулися кардинальні зміни в домінуючих моделях СК. Монологічні – замінено на діалогічні [7].

Російські дослідники пропонують свої підходи до визначення стратегічних комунікацій. Спільним для них є розуміння СК як гранично широкої за своїм охопленням діяльності, пов'язаної з досягненням стратегічних цілей, необхідністю синхронізації дій різних суб'єктів, метою яких є просування або зміна культурних (ідеологічних) цінностей у свідомості цільових аудиторій, поліпшення іміджу держави на міжнародній арені [2].

У Доктрині інформаційної безпеки України стратегічні комунікації визначаються як «скоординоване та належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [6]. На думку українських дослідників В. Горового і В. Ліпкана, стратегічні комунікації на сучасному етапі розвитку цивілізаційних відносин покладено в основу гарантування реалізації національних інтересів і просування цілей держави [3, 5].

Виходячи з викладеного, у контексті, що нас цікавить, стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просу-

вання її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій та виявлення ефективних методів і механізмів активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Згідно із зафіксованими в Доктрині загрозами інформаційній безпеці України можна визначити основні суб'єкти, що здійснюють з-за кордону вплив на інформаційний простір України. Це – Російська Федерація, ісламський світ, Китай, США і Євросоюз.

Якщо брати до уваги вимоги Доктрини і відштовхуватися від ролі бібліотечно-інформаційних центрів у міжнародних стратегічних комунікаціях, то одним з найнебезпечніших стає ісламський чинник. У цьому випадку не йдеться про всі мусульманські країни та/або міжнародні релігійні й релігійно-політичні об'єднання. Ми говоримо лише про ісламістів, які намагаються завдяки власній інтерпретації священних мусульманських книг підбурити одновірців на захоплення політичної влади з кінцевою метою відновлення всесвітнього халіфату. Саме з такого руху, як «Брати-мусульмани», вийшов свого часу лідер «Ісламської держави» Аль-Багдаді, а засновник «Аль-Каїди» Усама бен Ладен активно співробітничав із «братами». Сьогодні на території України функціонує філіал міжнародного ісламістського релігійно-політичного об'єднання Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі, засновники якого орієнтують прихильників на створення халіфату. Крім того, існують організації, які періодично видають і розповсюджують праці ідеологічно наближених до руху «Братів-мусульман» авторів: Ю. Кардаві, С. Кутба, М. аль-Газалі та ін. [4, с. 299–310]. Понад те, на думку вітчизняних і закордонних експертів, територія України, починаючи з 1970-х років, використовується для транспортування радикальних ісламістів із Близького Сходу до країн Західної Європи. Це також завдає Україні додаткових репутаційних збитків на міжнародному рівні.

Ще одним важливим напрямом діяльності прихильників політичного ісламу в Україні є поширення радикальних поглядів власних ідеологів. Одним з найбільш привабливих об'єктів для розповсюдження радикальної ісламістської літератури ісламісти можуть вважати бібліотечно-інформаційні центри на кшталт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. У цьому контексті йдеться не тільки про можливість поповнення книжкових фондів літературою відповідної спрямованості, а й про активну виставкову роботу, яку здійснює НБУВ. Наприклад, під час чергової виставки, присвяченої мусульманській тематиці, читацькій аудиторії можуть бути представлені книги С. Кутба та інших апологетів радикального ісламізму. Разом з тим додатковий вплив на відвідувача

зробить безпосередньо високий статус НБУВ – як відомий та авторитетний в Україні та за її межами інформаційний і науковий центр.

Інформаційні впливи з боку РФ, яка здійснює військово-політичну та інформаційну агресію проти України, також несуть серйозну загрозу. З одного боку, це напряму не стосується сегмента міжнародних стратегічних комунікацій за участі бібліотечно-інформаційних центрів. Проте друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до бібліотеки в прихованому вигляді. Наприклад, наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб'єктів ЄС, кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Стратегічні комунікації за участі українських бібліотечно-інформаційних центрів із США та країн Євросоюзу є сьогодні найменш безпечними для України. Це обумовлено близькими культурними цінностями, а також політико-економічним спрямуванням офіційного Києва до євроатлантичної інтеграції. Водночас треба брати до уваги, що книги та інші зразки друкованої продукції можуть містити в собі такий стратегічний наратив: «Західні країни є єдиними носіями загальнолюдських цінностей, тому вони мають право здійснювати свою “просвітницьку” місію в інших країнах різними, іноді досить жорсткими способами».

Для китайського інформаційного впливу є характерним вкорінення у свідомість цільових аудиторій думки про те, «що сучасний Китай вірний тисячолітнім традиціям “серединної імперії”». Відповідно до цієї концепції прийнято вважати, що КНР, як і попередні китайські державні утворення, нібито не здатна на відверту військово-політичну експансію, якщо у її правлячого класу відсутня впевненість у здатності абсолютно безболісно для себе «переварити» окуповані території. До цього, зазвичай, додається думка про наявність у вірогідних об'єктів китайської експансії ядерної зброї або союзницьких відносин із членами «атомного клубу», робиться висновок, що військових зіткнень не відбудеться. Хоча ситуація з Тибетом і вторгненням у 1979 р. у В'єтнам свідчать про зворотне [1, с. 60–67]. Враховуючи геополітичне положення України активного деструктивного втручання з боку КНР у вітчизняний інформаційний простір у найближчій перспективі навряд чи треба очікувати.

Висновки. Отже, в умовах глобалізації стратегічні комунікації перетворюються на окремий важливий інструмент для розв'язання багатьох проблем, які в минулому розв'язувалися переважно із застосуванням збройних і/або економічних чинників.

Стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб з боку цільових аудиторій, виявлення ефективних методів та механізмів активації й підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Якщо брати до уваги інформаційні загрози і відштовхуватися від ролі бібліотечно-інформаційних центрів у міжнародних стратегічних комунікаціях, то найбільш небезпечними стають ісламістський та російський чинники.

Для ісламістських організацій, які сьогодні намагаються публікувати та розповсюджувати в Україні праці своїх ідеологів, значний інтерес можуть становити бібліотечно-інформаційні центри на кшталт НБУВ.

Друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до бібліотечних установ у прихованому вигляді (як наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб'єктів ЄС), кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Завадити проникненню в бібліотечні фонди ідеологічно небезпечних матеріалів можливо за рахунок організації системного аналізу паперових та інших носіїв інформації, що надходять до НБУВ та інших бібліотек з вищезгаданих країн, щодо їх можливого використання для здійснення деструктивного впливу на інформаційний простір України.

Список бібліографічних посилань

1. Ауліна О. В. Політична міфологія в інформаційних війнах : монографія. Київ : Видавець Бихун В. Ю., 2018. 168 с.
2. Богданов С. В. Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления. *CYBERLENINKA*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/nstrategicheskie-kommunikatsii-kontseptualnye-podhody-i-modeli-dlya-gosudarstvennogo-upravleniya>.
3. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / за наук. ред. Л. А. Дубровіної. Київ, 2010. 230 с.
4. История Востока : в 6 т. Т. 5. Восток в новейшее время: 1914–1945 гг. / відп. ред. Р. Г. Ланда. М. : Вост. лит., 2006. 717 с.
5. Ліпкан В. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. *Глобал. орг. союзн. лідерства*. 2015. URL:

<http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikacijuzsu>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України. *Верховна Рада України. Законодавство України*: вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

7. Corman, S. R., Trethewey, A., Goodall, B. A 21st Century Model for Communication in the Global War of Ideas. From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity. Consortium for Strategic Communication, Arizona State University, 2007, April 3, Report № 0701, pp. 4–14. URL: <https://csc.asu.edu/wp-content/uploads/pdf/114.pdf>.

8. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. *A Chatham House Report*. September 2011, p. 4. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf>.

9. Hallahan K., Holtzhausen D., Van Ruler B., Vercic D., Siramsh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007, № 1, p. 4. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244>.

10. Paul Chr. Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates. Santa Barbara, CA: ABCCLIO, 2011.

References

1. Aulina, O. V. (2018). Politychna mifolohiia v informatsiinykh viinakh [Political mythology in information war]. Kyiv: Vydavets Bykhun V. [in Ukrainian].

2. Bogdanov, S. V. Strategicheskie kommunikatsii: kontseptualnye podkhody i modeli dlia gosudarstvennogo upravleniia [Strategic communications: conceptual approaches and models for public administration]. *CYBERLENINKA*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskie-kommunikatsii-kontseptualnye-podhody-i-modeli-dlya-gosudarstvennogo-upravleniya> [in Russian].

3. Horovyi, V. M. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

4. Istoriya Vostoka: v 6 t. T. 5: Vostok v noveyshee vremya: 1914–1945 gg. [History of the East: 6 p. Part 5: The East in recent times]. (2006). R. G. Landa (Ed.). Moscow: Vostochnaia literatura [in Russian].

5. Lipkan, V. (2015). Ekspertnyi vysnovok na proekt Stratehii rozvytku efektyvnykh komunikatsii u ZSU [Expert opinion on the project of Strategy

of Development of Effective Communications in Armed Forces of Ukraine]. *Hlobalna orhanizatsiia soiuznytskoho liderstva – Global Organization of Allied Leadership*. Retrieved from <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategiiozvitku-efektivnix-komunikaciju-zsu> [in Ukrainian].

6. Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku “Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy”» [Decree of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of December 29, 2016 “On the Doctrine of Information Security of Ukraine”»]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: webportal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017> [in Ukrainian].

7. Corman, S. R., Trethewey, A., Goodall, B. (2007). A 21st Century Model for Communication in the Global War of Ideas. From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity. Consortium for Strategic Communication, Arizona State University. Retrieved from <https://csc.asu.edu/wp-content/uploads/pdf/114.pdf> [in English].

8. Cornish, P., Lindley-French, J., Yorke, C. (2011). Strategic Communications and National Strategy. *A Chatham House Report*. Retrieved from <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf> [in English].

9. Hallahan, K., Holtzhausen, D., Van Ruler, B., Vercic, D., Siramsh, K. (2007). Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244> [in English].

10. Paul, Chr. (2011). Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates. Santa Barbara, CA: ABCCLIO [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.04.2021.

Oleksandr Aulin,

PhD (Philosophy), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: sozionik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>

Strategic Communications: Libraries in Combating Global Information Threats

The article examines the security component of international strategic communications, in which Ukrainian state information and bibliographic centers participate. The main approaches to defining the concept of strategic communications elaborated by Ukrainian researchers, as well as their colleagues from the European Union, the United States and the Russian Federation, are analyzed. The own definition of the term

strategic communications is offered. The Doctrine of Information Security of Ukraine is considered, in the part concerning strategic communications and strategic narratives. It has been determined that today the greatest danger is posed by destructive information influences directed from the outside to the information space of Ukraine, especially by international Islamist movements and the Russian Federation. In addition, it has been shown that the territory of Ukraine has been used since the 1970 s to transport radical Islamists from the Middle East to Western Europe. It also inflicts additional reputational damage on Ukraine at the international level. Proponents of these movements may consider information and bibliographic centers to be one of the most attractive targets for the spread of radical Islamist literature. In this case, not only the possibility of replenishing the book collections with literature of the relevant orientation is taken into account, but also the active exhibition work carried out by the centers. It is noted that printed and electronic media containing strategic narratives beneficial to the Russian Federation can enter information and bibliographic centers in a covert form (as scientific publications from the Republic of Poland, the Czech Republic, Austria, Hungary, the Baltic States and other European Union countries), the ultimate beneficiary of which are organizations controlled by the Russian Federation, created to exercise destructive information influence. Measures to counteract negative information influences using the available capabilities of state information and bibliographic centers are proposed.

Keywords: strategic communications, globalization, library and information centers, social communications, information security, political Islam, information space.